

Romanien ja maahanmuuttajien syrjintä asunnonhaussa

Mikko Joronen

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	2
2. ETNISTEN VÄHEMMISTÖJEN ASEMA ASUNTOMARKKINOILLA	3
2.1. Vähemmistövaltuutetun toimistoon tehdyt kantelut	3
2.2. Tutkimustietoa asumiseen liittyvästä syrjinnästä ja asenteista	5
2.3. Määräaikaisraportit ja selonteot	6
3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA METODOLOGIA.....	8
3.1. Miten tutkimus tehtiin.....	8
3.2. Haasteet aineistonkeruussa ja tutkimusasetelmassa.....	9
3.3. Tutkimuseettiset kysymykset	10
4. TULOKSET	12
4.1. Kaikkien asunnon hakutapojen yhdistetyt tulokset	12
4.2. Romanien kokema etninen syrjintä	14
4.3. Maahanmuuttajien kokema etninen syrjintä	15
5. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	16

1. JOHDANTO

Syrjintää käsittelevissä tutkimuksissa selvitetään tyypillisesti, millaisia ongelmia syrjinnälle alttiit ryhmät kokevat tietyllä elämänalueella, ja pyritään tunnistamaan, mistä ongelmat johtuvat, tai vastaamaan kysymykseen, missä määrin ongelmat johtuvat syrjinnästä. Näitä kysymyksiä on viime vuosina käsitelty aikaisempaa perusteellisemmin myös asumisasioloissa. Samalla painopiste on siirtynyt ongelmien kartoittamisesta niiden taustalla olevien syiden selvittämiseen.

Romanien asumisessa kokemaa syrjintää on selvitetty johdonmukaisesti romanipoliittisen ohjelman (ROMPO) ja romanipoliittikan tavoitteita linjaavan valtioneuvoston periaatepäätöksen seurauksena.¹ Toimenpiteissä on pyritty selvittämään kokonaisvaltaisesti romanien asumiseen liittyviä ongelmia ja niiden taustalla olevia syitä. Muutos aikaisempaan on siinä, ettei ongelmia lähestytä oletuksella, että ne johtuvat syrjinnästä. Ympäristöministeriön äskettäin julkaisema tutkimus romanien asumisessa kohtaamista ongelmista on hyvä esimerkki uudesta suuntauksesta.² Tutkimus antaa perusteellisen ja kokonaisvaltaisen kuvan ongelmista ja syistä, joita romanit kohtaavat asunon saannissa, vaihdossa ja asumisessa ylipäänsä.

Maahanmuuttajien asumiseen liittyviä ongelmia ei ole selvitetty yhtä perusteellisesti ja johdonmukaisilla toimenpiteillä kuin romanien. Heidän asumisasioloita koskevassa viimeaikaisessa tutkimuksessa on keskitytty segregaatiokehityksen seurantaan, asuinolojen ja asumisen tason selvittämiseen.³ Tästä syystä tietomme maahanmuuttajien kohtaamista ongelmista ja niiden syistä, esimerkiksi asunonsaannissa, eivät ole samalla tasolla kuin romanien kohdalla. Tilannetta vaikeuttaa lisäksi ryhmän monimuotoisuus.

Molempien vähemmistöryhmien kohdalla puutteellisimmat tiedot liittyvät kysymykseen, kuinka paljon he kohtaavat syrjintää asumisessa. Epäsuorat mittarit, kuten vähemmistövaltuutetun toimistoon tehtyjen kanteluiden lukumäärä ja tutkimukset vähemmistöjen asuinoloista, antavat perustellun syyn olettaa syrjintää esiintyvän, mutta ne eivät kerro, kuinka paljon vähemmistöryhmät kohtaavat syrjintää asumisessa. Kai-

¹ Sosiaali- ja terveysministeriö (2009). *Suomen romanipoliittinen ohjelma*. Saatavana: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-10533.pdf (28.6.2012).

Sosiaali- ja terveysministeriö (2010). *Valtioneuvoston periaatepäätös romanipoliittikan linjauksiksi*. Saatavana: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE-14641.pdf (28.6.2012).

² Törmä, S., Huotari, K. & Tuokkola, K. (2012). *Romanien asuminen ja yhdenvertaisuus*. Saatavana: <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=135793&lan=fi> (28.6.2012).

³ Ks. esim. Vilkkama, K. (2011). *Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat?* Saatavana: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/28183/yhteinen.pdf?sequence=1> (28.6.2012).

kissa kanteluissa ei ole lopulta kyse syrjinnästä, eikä asuinolojen heikko taso verrattuna valtaväestöön välttämättä johdu syrjinnästä asumisessa.

Tässä tutkimuksessa pyritään vastaamaan kysymyksen, kuinka paljon romanit ja maahanmuuttajat kohtaavat syrjintää asunnonhaussa vuokra-asuntomarkkinoilla. Tutkimuksessa sovelletaan tilannetestimenetelmää syrjinnän suoraan mittaamiseen. Tulokset perustuvat koehakijatesteihin, joissa kaksi muilta paitsi etniseltä taustaltaan mahdollisimman samanlaista henkilöä hakevat samaa vuokra-asuntoa. Molempien kohdalla arvioidaan, miten vuokranantaja kohtelee heitä. Onko kohtelu tasapuolista, vai asettaako vuokranantaja jommankumman hakijoista epäedulliseen asemaan toiseen verrattuna? Näin testien tulokset mittaavat etnistä syrjintää, eivätkä esimerkiksi hakijoiden välisiä eroja heidän sosioekonomisessa asemassaan.

Tutkimuksen tarkoituksena on toimia vertailukohtana tai mittapuuna, johon eri menetelmillä tulevaisuudessa toteutettavien romanien ja maahanmuuttajien asunnon haussa kokemaa syrjintää selvittävien tutkimusten tuloksia voi verrata. Esimerkiksi uhritutkimusten, joissa syrjintää mitataan uhrin subjektiivisista kokemuksista käsin, tuloksia on hyvä verrata sellaisiin tutkimuksiin, joissa tulokset eivät ole riippuvaisia tutkittavien subjektiivisista syrjinnän määritelmistä. Myös viranomaisille tehtyjen kanteluiden määrän merkittävyyttä on vaikea arvioida ilman, että vuotuisilla tilastoilla on luotettava vertailukohta.

Tutkimus on tehty Ihmisoikeusliitossa, ja sen toteuttamiseen on saatu avustusta opetus- ja kulttuuriministeriöstä.

2. ETNISTEN VÄHEMMISTÖJEN ASEMA ASUNTOMARKKINOILLA

2.1. Vähemmistövaltuutetun toimistoon tehdyt kantelut

Tutkimushypoteesi perustuu olemassa olevaan tietoon romanien ja maahanmuuttajien asemasta asuntomarkkinoilla. Maahanmuuttajien kohdalla tutkimustieto syrjintäkokemuksista on kattavampaa kuin romanien, mutta vastaavasti romanien asumisessa kokeman syrjinnän syitä on selvitetty perusteellisemmin. Viranomaisten tilastoihin ja selvityksiin sekä tutkimuksiin nojautuen on perusteltua lähteä liikkeelle siitä tutkimushypoteesista, että romanit ja maahanmuuttajat kokevat etnistä syrjintää asunnon saannissa merkittävässä määrin.

Vuosina 2007–2011 vähemmistövaltuutetun toimistossa käsiteltiin yhteensä 380 asumiseen liittyvää asiakastapausta, joissa oli kyse epäilyllystä etnisestä syrjinnästä. Näistä 222 tapauksessa (58,4 %) valituksen tekijä oli romani. Valituksen tekijä oli maahanmuuttaja 158 tapauksessa (41,5 %).

Asumiseen liittyvistä asiakastapauksista yhteensä 239:ssä (62,9 %) oli kyse asunnon saantiin liittyvistä ongelmista. Lopuissa 141 (37,1 %) tapauksessa oli kyse muista asumisen liittyvistä ongelmista, kuten esimerkiksi naapurien välisistä kiistoista ja asumiskaisista häiriöistä. Asunnon saantiin liittyvissä tapauksissa valituksen tekijä oli romani 179 (47,1 %) tapauksessa ja maahanmuuttaja 60 (34,0 %) tapauksessa. Muissa asumiseen liittyvissä asiakastapauksissa maahanmuuttaja oli valituksen tekijä 98 (70,0 %) tapauksessa ja romani 43 (30,0 %) tapauksessa. (ks. taulukko 1).

	2007	2008	2009	2010	2011	Yhteensä
Asumiseen liittyvät tapaukset yhteensä	76	83	94	67	60	380
<i>Maahanmuuttaja</i>	30	32	55	25	16	158
<i>Romani</i>	46	51	39	42	44	222
Asumiseen liittyvä ongelma	31	29	40	16	25	141
<i>Maahanmuuttaja</i>	23	15	33	14	13	98
<i>Romani</i>	8	14	7	2	12	43
Asunnon saantiin liittyvät tapaukset	45	54	54	51	35	239
<i>Maahanmuuttajat</i>	7	17	22	11	3	60
<i>Romanit</i>	38	37	32	40	32	179

TAULUKKO 1. Vähemmistövaltuutetun toimiston asumiseen liittyvät asiakastapaukset vuosina 2007–2011.⁴

Vähemmistövaltuutetun toimiston tilastojen perusteella romanit kohtaavat maahanmuuttajia enemmän ongelmia erityisesti asunnon saamisessa, kun taas tilanne on päinvastainen asumiseen liittyvissä ongelmista. Vähemmistövaltuutetun toimiston mukaan asunnon saamiseen liittyvät vaikeudet ovat erilaiset romaneilla ja maahan-

⁴ Tiedot saatu vähemmistövaltuutetun toimistosta ylitarkastaja Päivi Okuogumelta sähköpostitse 15.2.2012.

muuttajilla. Maahanmuuttajien vaikeudet asunnonsaannissa johtuvat tyypillisesti yksityisten vuokranantajien ja asunnonvuokrausyritysten esittämistä oleskelulupa- ja kansalaisvaatimuksista. Romanien yhteydenotoissa on tyypillisesti kyse muun muassa siitä, että kunnan tai kunnan vuokrayhtiön epäillään syrjivän asunnon haussa.⁵

2.2. Tutkimustietoa asumiseen liittyvästä syrjinnästä ja asenteista

Maahanmuuttajien kokemuksia syrjinnästä on viimeksi selvitetty kattavasti vuonna 2002. Valtakunnalliseen yli 3 600 vastaajan kyselylomakeaineistoon perustuva uhritutkimus selvitti Suomessa asuvien albaanien, arabien, somalialaisten, vietnamilaisten, virolaisten ja suomalaista syntyperää olevien maahanmuuttajien omakohtaisia kokemuksia syrjinnästä. Tutkimuksen mukaan 25 prosenttia vastaajista (n=2418) oli kokenut syrjintää asunnon haussa etnisen taustansa vuoksi Suomessa asumisaikana. Eniten syrjintää olivat kokeneet somalit (47 %), arabit (39 %) ja albaanit (35 %). Viimeisen 12 kuukauden aikana syrjintää asunnon haussa oli vastaajista (n=373) kokenut 74 prosenttia. Eniten syrjintäkokenemuksia asunnon haussa oli arabeilla (87 %), somaleilla (85 %) ja albaaneilla (82 %).⁶

Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA) julkaisi Euroopan laajuisen EU-MIDIS-haastattelututkimuksen etnisten vähemmistöjen syrjintäkokenemuksista vuonna 2009. Suomessa tutkimusta varten haastateltiin venäjänkielisiä ja somalialaisia henkilöitä. Tutkimuksen mukaan 11 prosenttia venäjänkielisistä vastaajista (n=562) on kokenut syrjintää yrittäessään vuokrata tai ostaa asuntoa viimeisen viiden vuoden aikana. Viimeisen 12 kuukauden aikana syrjintää vastaavassa tilanteessa heistä on kokenut kuusi prosenttia. Somalitaustaisista vastaajista (n=484) 22 prosenttia on kokenut syrjintää yrittäessään vuokrata tai ostaa asuntoa viimeisen viiden vuoden aikana. Viimeisen 12 kuukauden aikana syrjintää heistä on kokenut 12 prosenttia. Eniten syrjintää somalitaustaisista ovat kokeneet 25–39-vuotiaat. Heistä 27,5 prosenttia on kokenut syrjintää asunnonsaannissa. Yhteensä 20,9 prosenttia 40–54-vuotiaista ja yli 55-vuotiaista on kokenut syrjintää asunnonsaannissa. Vähiten syrjintää ovat kokeneet 16–24-vuotiaat.⁷

⁵ Ks. esim. Vähemmistövaltuutettu (2011). Vähemmistövaltuutetun vuosikertomus 2010. Saatavana: [www.raja.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/VV%20vuosikertomus%202010/\\$file/VV%20vuosikertomus%202010.pdf](http://www.raja.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/VV%20vuosikertomus%202010/$file/VV%20vuosikertomus%202010.pdf) (28.6.2012).

⁶ Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K. & Vesala, T. (2002). *Rasismi ja syrjintä Suomessa – maahanmuuttajien kokemuksia*. Gaudeamus: Helsinki, s. 93–94.

⁷ FRA (2009). *EU-MIDIS European Union Minorities and Discrimination Survey. Main Results Report*. Saatavana: http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/FRA-2011_EU_MIDIS_EN.pdf (28.6.2012).

Sisäasiainministeriö tuotti tarkemman analyysin perusoikeusviraston EU-MIDIS-tutkimuksen aineistosta. Analyysissa somalitaustaisten henkilöiden vastauksia Suomessa tarkasteltiin yksityiskohtaisemmin ja verrattiin Ruotsin ja Tanskan vastaavaan aineistoon.⁸ Selvityksen mukaan Ruotsissa somalitaustaisilla on syrjäntäkokemuksia asunnon saannissa vähemmän kuin Suomessa ja Tanskassa heillä on syrjäntäkokemuksia huomattavasti vähemmän kuin Suomessa. Ruotsissa somalitaustaisista vastaajista 16 prosenttia on kokenut syrjäntää asunnonsaannissa viimeisen viiden vuoden aikana ja kuusi prosenttia viimeisen 12 kuukauden aikana. Tanskassa seitsemällä prosentilla somalitaustaisista vastaajista on syrjäntäkokemuksia asunnonsaannissa viimeisen viiden vuoden ajalta ja vain kolmella prosentilla viimeisen 12 kuukauden ajalta.

Mielenterveyden keskusliitto on vuodesta 2005 lähtien teettänyt valtakunnallisen mielenterveysbarometrin, jossa kartoitetaan mielipiteitä ja asenteita erilaisia ryhmiä kohtaan kysymällä vastaajilta, mitä ihmisryhmiä he eivät haluaisi naapurikseen. Vuoden 2011 mielenterveysbarometrin mukaan 19 prosenttia vastaajista (n=1104) ei halua maahanmuuttajaa tai ulkomaalaista työvoimaa asumaan naapuriinsa. Eri "rotuun" kuuluvaa naapuria ei halua 10 prosenttia vastaajista ja eri uskontokunnan edustaja naapurina on epämieluisa seitsemälle prosentille.⁹

Ympäristöministeriön romanien yhdenvertaisuutta asumisessa selvittäneen tutkimuksen mukaan romanien asumisen kannalta erityisen pulmallista on luottotietojen menetykset jo hyvin nuorena. Lisäksi heidän alhainen koulutustasonsa ja työllisyysasteensa ovat taustatekijöitä asumisen ongelmassa. Tutkimuksessa todetaankin, että asumista ei voi täysin erottaa elinolojen ja hyvinvoinnin muodostamasta kokonaisuudesta. Asumisasiat ovat osa monisyisiä ongelmia ja elämäntilanteita, joihin vaikuttavat myös romanikulttuurin sisäiset käytännöt. Viranomaisille tehdyissä valituksissa on usein kysymys siitä, että toiset romanit kieltävät asunnon vastaanottamisen tietyltä alueelta tai paikkakunnalle muuton kokonaan.¹⁰

2.3. Määräaikaisraportit ja selonteot

Valtioneuvoston selonteossa Suomen ihmisoikeuspolitiikasta vuodelta 2009 todetaan etnisten vähemmistöjen kokevan syrjäntää asunnonsaannissa. Romanien todetaan ole-

⁸ Juntunen, P. (2011). FRA:n EU-MIDIS aineiston tuloksia Suomessa asuvista somaleista. Saatavana: http://www.yhdenvertaisuus.fi/syrjinnan_seuranta/ (28.6.2012).

⁹ Mielenterveyden keskusliitto (2012). Mielenterveysbarometri 2011. Saatavana: http://www.mtkl.fi/liiton_toiminta/tutkimus/mielenterveysbarometri/#anchor-1277679 (22.5.2012).

¹⁰ Törmä, S., Huotari, K. & Tuokkola, K. (2012). *Romanien asuminen ja yhdenvertaisuus*. Saatavana: <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=135793&lan=fi> (28.6.2012).

van riippuvaisia julkisesta vuokra-asuntotarjonnasta, koska yksityisillä vuokramarkkinoilla heidän on vaikeampaa saada asuntoa usein heikon taloudellisen aseman sekä vallitsevien ennakkoluulojen vuoksi. Lisäksi romanien asunnonsaantia vaikeuttavat yksityisillä markkinoilla muun muassa vaatimukset vuokravakuuksista ja luottokelpoisuudesta. Selonteon mukaan suurin osa romaniasiaain neuvottelukuntaan tulevista yhteydenotoista syrjintään liittyen koskevat nimenomaan asunnonsaantia. Selonteossa kuitenkin todetaan, että romanien asumiseen liittyvät syrjintäkokemukset ovat luonteeltaan monisyisiä, sillä taustalla voivat olla monenlaiset kasautuneet taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat.¹¹

Romanipoliittisessa ohjelmassa todetaan, että romanien asumisen ongelmiin liittyy syrjintää sekä syrjäytymisestä ja romaniyhteisön sisäisistä ristiriidoista johtuvia piirteitä. Yhteiskunnan tukemissa asunnoissa on esiintynyt ongelmia asukasvalinnoissa, asuntojen vaihdoissa ja asumisongelmien ratkaisemisessa, kun kyse on ollut maksu- ja järjestyshäiriöistä sekä romanikulttuurin huomioon ottamisesta asuntojärjestelyissä. Romanipoliittisen ohjelman valmisteluun liittyneissä kuulemistilaisuuksissa romanit nostivat ongelmana esiin muun muassa sen, että asunnonhakuprosessin etenemisestä on vaikea saada tietoa.

Kansallisessa perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa 2012–2013 nostetaan toimintaohjelmahankkeeksi maahanmuuttajien asumisen keskittymisen ennaltaehkäisy.¹² Hanke selvittää ja kehittää malleja, joilla ennaltaehkäistä pakolaistaustaisten henkilöiden asumisen keskittymistä. Myös nykyisen hallituksen ohjelmassa todetaan, että asuntopolitiikassa pyritään edistämään monimuotoisia asuinalueita ja ehkäisemään segregaatiota. Useat tutkimukset viittaavat asuinalueiden segregaatiokehitykseen Suomessa.¹³ Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla kantaväestön muuttoliike suuntautuu pois asuinalueilta, joissa maahanmuuttajien määrä on keskimääräistä suurempi. Kantaväestön muuttoliike on 2000-luvulla suuntautunut entistä vahvemmin sellaisille asuinalueille, joilla vieraskielisten osuus on alhainen.¹⁴

¹¹ Valtioneuvoston selonteko Suomen ihmisoikeuspolitiikasta 2009. Saatavana: <http://valtioneuvosto.fi/toiminta/selonteot/selonteot/fi.jsp?oid=269141> (28.6.2012).

¹² Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2012-2013. Saatavana: <http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Selvityksiajahojeita/Selvitystenjahojeidenarkisto/Selvityksiajahojeita2012/1330603572990> (28.6.2012).

¹³ Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011. Saatavana: <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf> (28.6.2012).

¹⁴ Vilkkama, K. (2011). *Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat?* Saatavana: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/28183/yhteinen.pdf?sequence=1> (28.6.2012).

Vuonna 2009 YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea ilmaisi Suomen mää-
räaikaisraportin tarkastelun yhteydessä huolensa maahanmuuttajien ja romanien ko-
kemasta tosiasiallisesta erottelusta asumisasioissa ja suositteli syrjinnän kieltävän lain-
säädännön noudattamisen varmistamista asuntoja myönnettäessä. Vuoden 2011 mää-
räaikaisraportissa Suomi toteaa romanien olevan riippuvaisia julkisesti tuetusta asumi-
sesta ja kohtaavan syrjintää ja ennakkoluuloja asuntojen saamisessa ja asumiseen liit-
tyissä kysymyksissä. Maahanmuuttajien osalta todetaan, että neljäsosa maahanmuut-
tajista kokee syrjintää asumisessa.

3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA METODOLOGIA

3.1. Miten tutkimus tehtiin

Tutkimuksessa selvitettiin tilannetestimenetelmällä, missä määrin romaneja ja maa-
hanmuuttajia kohdellaan valtaväestöstä poiketen asunnon saannissa. Tutkimusmene-
telmässä kaksi koehakijaa (eli testipari), jotka ovat muilta paitsi etniseltä taustaltaan
mahdollisimman samanlaista, hakevat samaa vuokra-asuntoa. Molempien kohdalla
arvioidaan, miten vuokranantaja kohtelee heitä asunnon hakuprosessissa. Onko kohte-
lu tasapuolista vai asettako vuokranantaja jommankumman hakijoista epäedulliseen
asemaan toiseen verrattuna?

Vuokra-asuntoja haettiin kolmella eri tavalla. Yleishyödyllisiltä asuntotoimijoilta koe-
hakijat hakivat asuntoa sähköisillä asuntohakemuksilla tavoitteenaan saada tarjous
asunnon vuokraamisesta. Vuokra-asuntoja välittäviin yrityksiin koehakijat ottivat yhtey-
ttä sähköpostitse ja yksityishenkilöiden vuokra-asuntoilmoituksiin puhelimitse pyytä-
en päästä katsomaan tarjolla olevaa asuntoa. Koesoitoilla vuokra-asuntoja välittäviin
yrityksiin havaittiin, että niissä vastataan tarjolla olevasta asunnosta kiinnostuneille
”tervetuloa avoimeen näyttöön tiettyinä ajankohtana”. Tästä syystä tutkimuksessa
päädyttiin ottamaan niihin yhteyttä sähköpostitse. Kaikki vuokra-asuntoilmoitukset
etsittiin internetistä.

Sähköisellä asuntohakemuksella voi hakea asuntoa vain oikeat henkilöt, sillä hakijan
pitää ilmoittaa oma sosiaaliturvatunnus. Tämä rajoitti huomattavasti näiden testien
määrää, sillä testipari pystyi hakemaan asuntoa yhdestä paikasta vain kerran. Testiparit
täyttivät sähköisen asuntohakemuksen 48 kertaa eli tulokset perustuvat 24 tilannetes-
tiin. Sähköpostitse tehdyissä yhteydenotoissa koehenkilöt olivat kokonaan kuvitteelli-
sia. Koehakijat lähettivät 78 sähköpostiyhteydenottoa vuokra-asuntoja välittäviin yri-
tyksiin eli testejä tehtiin yhteensä 39. Yhteydenotot yksityisiin vuokranantajiin tekivät
koehenkilöt, joille luotiin kuvitteellinen henkilöhistoria ja elämäntilanne. Tällä mene-

telmällä tehtiin 74 tilannetestiä. Kokonaisuudessaan tutkimusaineisto koostuu 268 yhteydenotosta vuokra-asunnontarjoajiin eli yhteensä 134 tilannetestistä.

Testitilanteiden arvioinnissa lähtökohta oli, että vuokranantajat kohtelevat hakijoita tasapuolisesti. Näin ollen testissä piti tulla esiin jotakin sellaista, joka selkeästi osoitti kyseessä olevan erilaista kohtelua. Sähköisten asuntohakemusten kohdalla syrjinnäksi tulkittiin tilanteet, joissa valtaväestötaustaiselle koehenkilölle tarjottiin vuokra-asuntoa selkeästi ennen kuin vähemmistötaustaiselle koehenkilölle. Lisäksi syrjinnäksi tulkittiin tilanteet, joissa valtaväestötaustaiselle koehenkilölle tarjottiin hänen valitsemaansa ensisijaista vuokra-asuntoa ja vähemmistötaustaiselle koehenkilölle tarjottiin hänen valitsemaansa toissijaista vuokra-asuntoa. Sähköpostiyhteydenotoissa kiinnitettiin huomiota vastausaikaan ja siihen, saiko toinen hakijoista vastausta lainkaan.

Puhelimitse tehdyissä yhteydenotoissa kiinnitettiin huomiota siihen, mitä tietoja vuokranantaja kyseli koehakijoilta ja kuinka helposti hakija sai järjestettyä kutsun näyttöön. Päällimmäisenä arvioinnissa oli vuokranantajan käyttäytyminen puhelimesta ja mitä tietoja tämä halusi koehakijoilta tietää, ennen kun näyttöajankohdasta sovittiin. Tällä menetelmällä tehdyissä yhteydenotoissa olivat läsnä soittaja ja tarkkailija, joka teki keskustelusta muistiinpanoja.

Tutkimuksessa käytettiin neljää testiparia, joista tehtiin tarkoituksella vuokranantajan näkökulmasta ihanteelliset. He olivat kaikki vakituudessa työsuhhteessa, luottotiedot olivat kunnossa, kiinnostuneita pitkäaikaisesta vuokrasopimuksesta, he eivät tupakoineet eikä heillä ollut lemmikkejä. Testiparit olivat: romanimies ja valtaväestön mies (testipari A); maahanmuuttajataustainen mies ja valtaväestön mies (testipari B); romanimies ja valtaväestön nainen (testipari C); ja maahanmuuttajataustainen nainen ja valtaväestön nainen (testipari D). Maahanmuuttajataustainen mies oli Irakin kurdi, ammatiltaan bussikuski, ja nainen oli somali, ammatiltaan sairaanhoitaja. Romanimies oli ammatiltaan mekaanikko ja romanimies lähiohittaja.

3.2. Haasteet aineistonkeruussa ja tutkimusasetelmassa

Tutkimussuunnitelmaa laadittaessa oli oletuksena, että syrjintätestetit voisi toteuttaa sähköisten asuntohakemusten avulla ilman oikeita koehenkilöitä. Tämä oletus osoittautui virheelliseksi, sillä yleishyödylliset asuntotoimijat ja muut sähköistä asuntohakemuspalvelua tarjoavat asuntotoimijat edellyttävät, että hakija ilmoittaa oman sosiaaliturvatunnuksensa. Ongelma kierrettiin värväämällä romani- ja maahanmuuttajataustaisia ja heille sopivat vastaparit valtaväestöstä koehenkilöiksi. Tämä kuitenkin rajoitti huomattavasti tehtyjen testien määrää. Yksi testipari pystyi lähettämään vain yhden hakemuksen kullekin asuntotoimijalle. Lisäksi testiparien määrä oli rajallinen,

koska muilta kuin etniseltä taustaltaan mahdollisimman samanlaisten testiparien löytäminen oli haasteellista.

Yksi tutkimusasetelman keskeisistä haasteista oli, miten tuoda testiparien erot heidän etnisessä taustassaan esiin riittäväällä tavalla. Maahanmuuttajataustaisten hakijoiden kohdalla luotettiin siihen, että heidän selkeästi kotoperäisistä poikkeavat nimensä riittivät. Näin ollen sähköisissä asuntohakemuksissa tai sähköpostiyhteydenotoissa vuokra-asuntoja välittäviin yrityksiin ei erikseen mainittu millään tavalla hakijan olevan maahanmuuttajataustainen. Romanien kohdalla ei voitu luottaa samaan, sillä heidän nimensä muistuttavat usein suomenruotsalaisia nimiä. Näin ollen sähköisissä asuntohakemuksissa ja sähköpostiyhteydenotoissa päätettiin erikseen tuoda esiin hakijan romanitausta. Sähköisissä asuntohakemuksissa ja sähköpostiyhteydenotoissa romanitaustaiset hakijat tiedustelivat, asuuko taloyhtiössä muita romaneja tai toivat etnisen taustansa esiin muulla selkeällä tavalla. Yksityisille vuokranantajille soitetuissa puheluissa maahanmuuttajataustaiset hakijat puhuivat suomea liioitellusti murtaen, kun taas romanitaustaiset testihenkilöt kertoivat vuokranantajalle suoraan olevansa romaneja ja tiedustelivat, asuuko taloyhtiössä muita romaneja.

Yhteydenottotavasta riippuen koehenkilöiden tavoitteena oli saada tarjous vuokra-asunnosta (sähköiset asuntohakemukset) tai sopia näyttö tarjolla olevasta kohteesta (puhelin- ja sähköpostiyhteydenotot). Näin ollen osassa testejä ei tosiasiallisesti selvitetty, saako jompikumpi koehenkilöistä asunnon, vaan tarkastelun kohteena oli asunnonhakuprosessin alussa mahdollisesti esiintyvä eriarvoinen kohtelu. Ihannetilanteessa testiä olisi jatkettu siihen saakka, kunnes vuokranantaja tekee päätöksen, kenelle hän vuokraa asunnon. Tämä olisi kuitenkin vaatinut käytössä olleita suuremmat tutkimusresurssit.

Tutkimustulokset perustuvat testitilanteissa havaittuun testiparin koehenkilöiden erilaiseen kohteluun. Syrjinnällä tarkoitetaan sitä, että henkilöä kohdellaan ilman hyväksyttävää syytä eri tavoin kuin toisia samassa asemassa olevia rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen, sukupuolen sukupuoli-identiteetin, iän, seksuaalisen suuntautumisen, terveydentilan, uskonnon, mielipiteen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Kaikissa testitilanteissa ei voi olla täysin varma, että erilainen kohtelu johtuu yksinomaan toisen koehenkilön etnisestä taustasta, sillä esimerkiksi sähköisiin asuntohakemuksiin vastaamisessa esiintyvät viiveet voivat johtua myös käsitteelijän työkiireistä.

3.3. Tutkimuseettiset kysymykset

Tilannetestimenetelmä kehitettiin Pohjois-Amerikassa 1970-luvulla mahdollistamaan syrjinnän esiintymisen tutkiminen asumisessa. Kansainvälinen työjärjestö (ILO) kehitti

menetelmää edelleen 1990-luvulla tukeakseen jäsenmaidensa hallitusten ja yhteistyökumppaneiden pyrkimystä tunnistaa ja ymmärtää työmarkkinoilla esiintyvää syrjintää. Menetelmä mahdollistaa ennen kaikkea totuudenmukaisen kuvan saamisen syrjinnän esiintymisestä. Tuloksia voidaan hyödyntää muun muassa syrjintää ehkäisevässä työssä ja mahdollisten lainsäädännöllisten toimenpiteiden tarpeellisuuden arvioinnissa.

Tilannetestimenetelmän käyttö ei ole ongelmaton. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) laatimien eettisten periaatteiden mukaan tutkimuksessa on pääsääntöisesti noudatettava tietoon perustuvan suostumuksen periaatetta.¹⁵ Toisinaan poikkeaminen on kuitenkin tarpeen tutkimuksen luonteen vuoksi. TENK:n mukaan poikkeus voidaan sallia, jos ennalta annettava tieto vääristäisi tutkimuksen tuloksia. Esimerkkinä poikkeustilanteesta TENK:n periaatteissa mainitaan nimenomaisesti tilanne, jossa tutkija esiintyy peiteroolissa harhauttaakseen tutkittavia syrjintää koskevissa kenttäkokeissa.

Kun suostumuksen periaatteesta poiketaan, on huomioitava tiettyjä eettisiä näkökohtia. Moraalisten seikkojen lisäksi on kiinnitettävä huomiota konkreettisiin seikkoihin, kuten aikaan joka tutkittavilta eli tässä yhteydessä vuokranantajilta, välittäjiltä ja hakemusten käsittelijöiltä kuluu koehakijoiden yhteydenottojen käsittelyyn. Tässä tutkimuksessa pyrittiin minimoimaan tutkittaviin kohdistuva työtaakka ilmoittamalla heille heti yhteydenottoon saadun vastauksen jälkeen tai hyvissä ajoin ennen sovittua näyttöä, että koehakija ei enää ollut asunnon tarpeessa.

Syrjinnän negatiiviset vaikutukset yhteiskunnassa huomioon ottaen on perusteltua pitää tässä tutkimuksessa saavutettua hyötyä suurempana kuin menetelmän mahdollisesti aiheuttamia haittoja. Tutkimuksen tuottamaa tietoa ei olisi voitu saada muilla keinoin: mikäli vuokranantajille olisi kerrottu totuus tutkimuksesta etukäteen, olisivat tulokset vääristyneet.

Kesäkuussa 2011 Helsingin yliopiston ihmistieteiden eettisen ennakkoarvioinnin toimikunta antoi hyväksyntänsä tutkimukselle, jossa tilannetestimenetelmää hyödyntämällä selvitettiin syrjinnän esiintymistä työhön rekrytointitilanteissa.¹⁶ Toimikunnan arvioinnin ohjeellisena lähtökohtana ovat TENK:n laatimat eettiset periaatteet. Voidaankin perustellusti sanoa, että tilannetestimenetelmän käyttö on lähtökohtaisesti hyväksyttävää tutkimuksissa, joissa selvitetään syrjinnän esiintymistä.

¹⁵ Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009). *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi*. Saatavana: http://www.tenk.fi/eettinen_ennakkoarviointi/eettisetperiaatteet.pdf (28.6.2012).

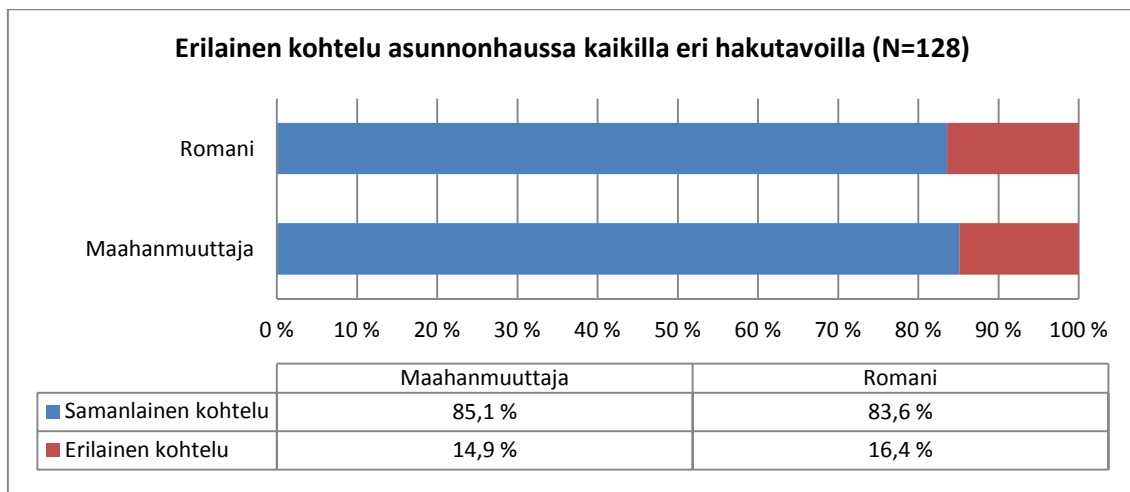
¹⁶ Larja et al. (2012). *Discrimination in the Finnish Labor Market – An Overview and a Field Experiment on Recruitment*. Saatavana: http://www.tem.fi/files/32827/TEMjul_16_2012_web.pdf (28.6.2012).

4. TULOKSET

4.1. Kaikkien asunnon hakutapojen yhdistetyt tulokset

Kun tuloksia tarkastellaan kaikki eri asunnon hakutavat yhdistettynä, romaneista yhteensä 16,4 prosenttia ja maahanmuuttajista 14,9 prosenttia kohtasi erilaista kohtelua asunnon haussa (ks. kuvio 1). Erilainen kohtelu ilmeni eri tavoilla. Tyypillisimpiä ilmenemismuotoja olivat vähemmistöhakijan sähköpostiyhteydenottopyyntöön vastaaminen huomattavasti myöhemmin kuin valtaväestötaustaiselle verrokkihenkilölle tai siihen kokonaan vastaamatta jättäminen. Vähemmistöhakijoilta kysyttiin puhelimesta myös henkilötietoja luottokelpoisuuden tarkastamista varten jo ennen asunnon näyttöajankohdasta sopimista. Vähemmistöhakijoilta tiedusteltiin myös muutamaan otteeseen paljon tarkempia tietoja työtilanteesta kuin verrokeilta. Vuokranantaja saattoi myös totuudenvastaisesti todeta, ettei asunto ollut enää vapaana vähemmistöhakijan ottaessa yhteyttä. Näin tapahtui kuitenkin vain harvoin.

Tutkimuksessa ei havaittu merkittäviä eroja maahanmuuttajien ja romanien kokemassa erilaisessa kohtelussa. Murtaen suomea puhuvilta maahanmuuttajilta kysyttiin usein, onko asunnonhakija Suomen kansalainen. Romaneilta tiedusteltiin eniten luottotiedoista ja työsuhteesta. Myöskään nais- ja mieshakijoiden välillä ei esiintynyt merkittäviä eroja.

Kuvio 1. Romanien (n=61) ja maahanmuuttajien (n=67) erilainen kohtelu asunnonhaussa valtaväestöön verrattuna kaikilla eri hakutavoilla.

Syrjintätestin maahanmuuttajia koskevat tulokset ovat yllättävän samansuuntaiset Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) julkaiseman haastattelututkimuksen tulosten kanssa. Tutkimuksessa viimeisen 12 kuukauden aikana somalitaustaisista vas-

taajista 12 prosenttia oli kokenut syrjintää asunnon saannissa. Asuntosyrjintättestissä maahanmuuttajia edustivat somali- ja kurditaustaiset hakijat, joten tulokset eivät ole suoraan keskenään verrannollisia. Samansuuntaisina ne kuitenkin tukevat toisiaan.

Mielenkiintoinen vertailukohta syrjintätestin maahanmuuttajia koskevien tulosten kohdalla on vuonna 2002 julkaistu maahanmuuttajien omakohtaisia syrjintäkokemuksia kartoittanut tutkimus. Tutkimuksen mukaan viimeisen 12 kuukauden aikana syrjintää asunnon haussa etnisen taustansa vuoksi oli kokenut 85 prosenttia somalialaisista. Onko syrjintätilanne Suomessa parantunut näin dramaattisesti kymmenessä vuodessa? Vai onko tulosten välillä olevan kuilun taustalla muita tekijöitä?

On todennäköistä, että syrjintätilanne on kymmenessä vuodessa muuttunut parempaan suuntaan lainsäädännön kehityksen ja syrjinnän vastaisesta lainsäädännöstä tietoisuutta lisäävien kampanjoiden myötä, mutta tulosten eroavaisuuden ainoana selittävänä tekijänä sitä tuskin voi pitää. Toinen mahdollinen selittävä tekijä liittyy tutkittavien subjektiiviseen syrjinnän määritelmään. On mahdollista, että uhritutkimuksen vastaajat ovat mieltäneet itse tulleensa syrjityiksi etnisen taustansa vuoksi, vaikka tosiasiallisesti vaikeudet asunnon saannissa ovat voineet johtua muista tekijöistä.

Testitulosten perusteella romanien asunnon saannissa kohtaamasta etnisestä syrjinnästä on vaikea tehdä yleistäviä johtopäätöksiä. On ilmeistä, että romanit kohtaavat etnistä syrjintää, mutteivät siinä määrin kuin tutkimushypoteesi antoi syytä olettaa. Tulosten määrällisen merkittävyyden arviota vaikeuttaa se, ettei romaniväestön keskuudessa ole toteutettu tutkimuksia, joihin testituloksia voisi verrata. Vertailemalla testituloksia vähemmistövaltuutetun toimiston asiakastilastoihin voi todeta, että testitulokset ovat linjassa sen kanssa, että maahanmuuttajat ottavat yhteyttä asunnon saannissa kohtaamastaan etnisestä syrjinnästä vähemmän kuin romanit.

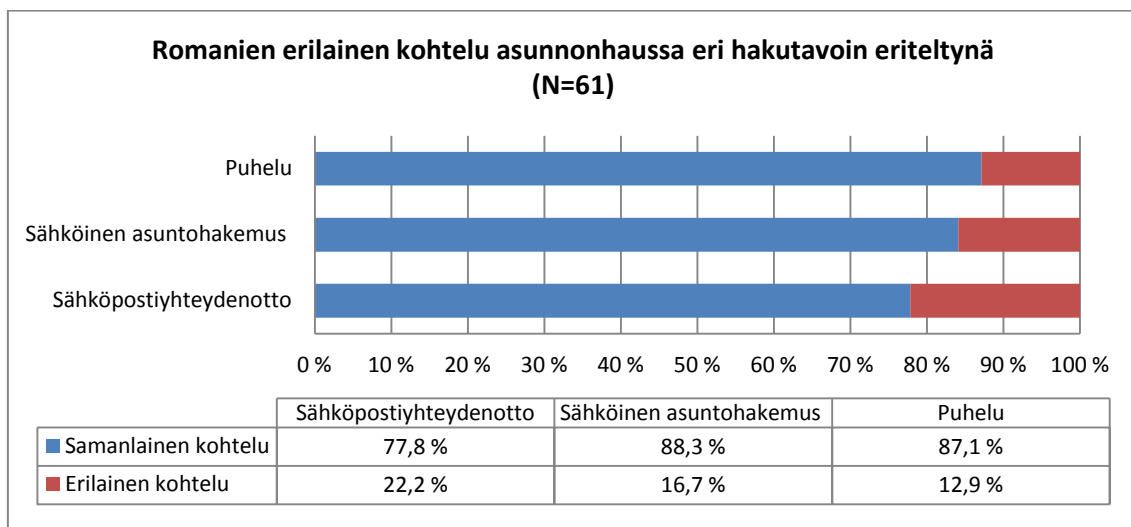
Testitulos on linjassa ympäristöministeriön romanien yhdenvertaisuutta asumisessa selvittäneen tutkimuksen kanssa. Sen mukaan vähemmistövaltuutetulle tulleista asuinpaikoista koskevista yhteydenotoista vain pieni osa osoittautuu asian edetessä etniseksi syrjinnäksi. Monissa tapauksissa kyse on pitkistä asuntojen hakuajoista, jotka ovat pitkät myös valtaväestölle vaikeasta vuokra-asuntotilanteesta johtuen. Lisäksi tutkimuksen mukaan suuressa osassa romanien asunnon saantivaikeuksista on valitusaineistojen perusteella kyse maksuhäiriöistä ja aiemmasta huonosta asumishistoriasta.¹⁷ Myös Ihmisoikeuspoliittisessa selonteossa vuodelta 2009 todetaan samansuuntaisesti, että

¹⁷ Törmä, S., Huotari, K. & Tuokkola, K. (2012). *Romanien asuminen ja yhdenvertaisuus*. Saatavana: <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=135793&lan=fi> (28.6.2012).

romanien asumiseen liittyvät syrjintäkokemukset ovat luonteeltaan monisyisiä, sillä taustalla voivat olla monenlaiset kasautuneet taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat.¹⁸

4.2. Romanien kokema etninen syrjintä

Romanitaustaiset hakijat kohtasivat eniten etnistä syrjintää asunnonhaussa sähköpostitse tehdyissä yhteydenotoissa. Erilaista kohtelua esiintyi yhteensä 22,2 prosentissa testeistä. Seuraavaksi eniten erilaista kohtelua tuli esiin heidän hakiessa asuntoa sähköisellä asuntohakemuksella. Tällöin 16,7 prosentissa testeistä esiintyi romanihakijoiden erilaista kohtelua. Vähiten erilaista kohtelua esiintyi puhelimitse tehdyissä yhteydenotoissa: vain 12,9 prosentissa testeistä.

Kuvio 2. Romanien (n=61) erilainen kohtelu asunnonhaussa valtaväestöön verrattuna eri hakutavoin eriteltynä.

Yksi selittävä tekijä sille, että puhelimitse tehdyissä testeissä esiintyi vähiten ja sähköpostitse tehdyissä eniten etnistä syrjintää, on sähköpostiin vastaamatta jättämisen helppous ja suorassa puhelinkontaktissa valehtelemisen vaikeus. Näyttää siltä, että ennakkoluulot ja stereotyyppiset käsitykset vaikuttavat päätöksentekoon eniten silloin, kun kontakti tehdään "kasvottomana" ja vuokranantajan valittavana on yhtä hyvä (vakituisen työpaikka, luottotiedot kunnossa, kiinnostunut pitkäaikaisesta vuokrasopimuksesta jne.) valtaväestöön kuuluva hakija.

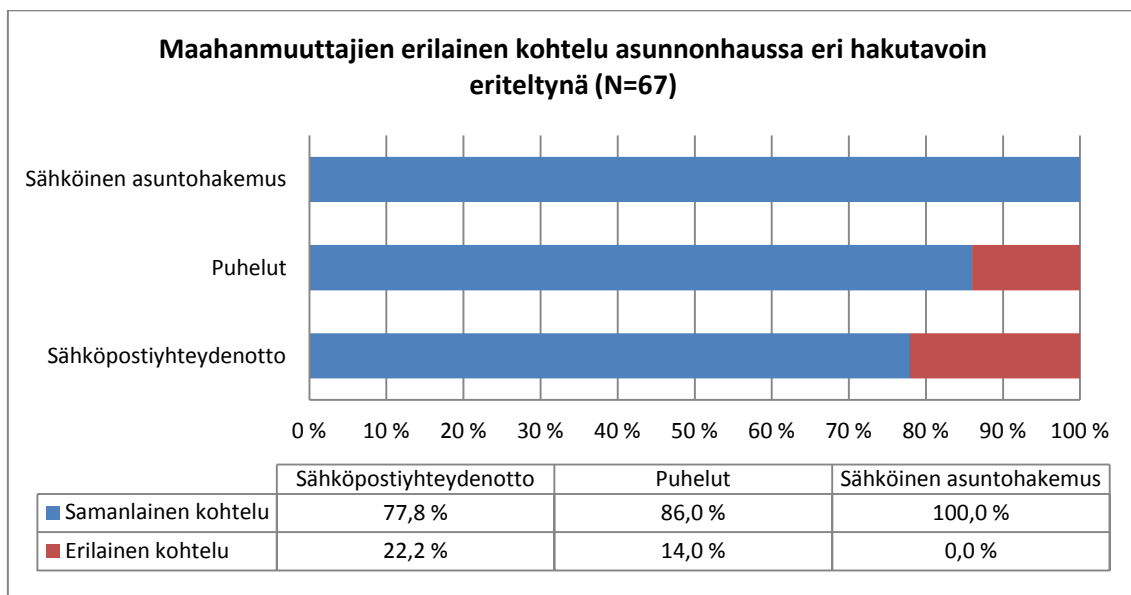
Puhelimitse tehdyissä testeissä keskustelu eteni usein siten, ettei vuokranantaja välttämättä ymmärtänyt puhuvansa romanin kanssa. Keskustelun alussa romanit kertoivat

¹⁸ Valtioneuvoston selonteko Suomen ihmisoikeuspolitiikasta 2009. Saatavana: <http://valtioneuvosto.fi/toiminta/selonteot/selonteot/fi.jsp?oid=269141> (28.6.2012).

ensin itsestään (vakituinen työpaikka, luottotiedot kunnossa, kiinnostunut pitkäaikaisesta vuokrasopimuksesta jne.) ja vasta tämän jälkeen toivat selkeästi esiin etnisen taustansa. Myös tällä saattoi olla vaikutusta vuokranantajan toimintaan siten, että heidän oli vaikea kieltäytyä näyttöpyynnöstä, silloin kun etninen tausta tuli esiin vasta muiden faktojen jälkeen. Toki ei ole sanottua, että romanitaustaiset hakijat olisivat lopulta saaneet asunnon.

4.3. Maahanmuuttajien kokema etninen syrjintä

Maahanmuuttajat kohtasivat vähiten etnistä syrjintää hakiessaan vuokra-asuntoa sähköisellä asuntohakemuksella. Testin tulos oli, ettei heitä kohdeltu valtaväestöstä poikkeavalla tavalla lainkaan. Eniten etnistä syrjintää asunnon haussa maahanmuuttajat kohtasivat sähköpostitse tehdyissä yhteydenotoissa. Erilaista kohtelua ilmeni yhteensä 22,2 prosentissa tapauksia. Puhelimitse tehdyissä yhteydenotoissa maahanmuuttajat kohtasivat syrjintää 14,0 prosentissa tapauksia. (Ks. kuvio 3).

Kuvio 3. Maahanmuuttajien (N=67) erilainen kohtelu asunnonhaussa valtaväestöön verrattuna eri hakutavoin eriteltynä.

Tuloksissa on hieman yllättävää, että maahanmuuttajien ja romanien kohtaama syrjintä puhelimitse tehdyissä yhteydenotoissa oli niin lähellä toisiaan. Tutkimushypoteesina oli, että romanit kohtaisivat maahanmuuttajia enemmän syrjintää, mutta puhelimitse tehdyissä yhteydenotoissa tämä ei osoittautunut oikeaksi. Soittaessaan vuokranantajille maahanmuuttajataustaiset koehenkilöt puhuivat suomea siten, ettei kuulijalle voinut jäädä epäselväksi kyseessä olevan ei suomalaista syntyperää oleva henkilö. Lisäksi maahanmuuttajataustaiset koehenkilöt olivat kotoisin selkeästi suomalaisesta kulttuu-

rista erottuvista maista (Somalia ja Irak). Tulokset olisivat varmaan olleet erilaiset, jos testeissä olisi käytetty muista maista kotoisin olleita koehenkilöitä.

Sähköpostiyhteydenotoissa maahanmuuttajataustaiset koehakijat kohtasivat yhtä paljon syrjintää kuin romanit. Mielenkiintoinen kysymys tähän liittyen on, missä määrin tulokset heijastavat välittäjän omia henkilökohtaisia asenteita etnisiä vähemmistöjä kohtaan. Onko toimeksiantaja eli tarjolla olevan asunnon omistaja ohjeistanut välittäjää olemaan ottamatta tiettyjä vähemmistöryhmiä vuokralaiseksi? Vai toimiiko välittäjä syrjivästi omasta aloitteestaan? Näihin kysymyksiin tutkimus ei tarjoa vastauksia.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Syrjintätestin arvo on, että tulokset tarjoavat vertailukohdan tulevaisuudessa eri menetelmillä toteutettaville tutkimuksille ja viranomaisten vuosittaisten kantelutilastojen merkityksen arvioinnille. Lisäksi tulokset antavat totuudenmukaisen kuvan etnisen syrjinnän esiintymisestä asunnon saannissa ja siten niillä on merkittävä käyttöarvo muun muassa syrjintää ehkäisevässä työssä ja syrjinnän vastaisten toimenpiteiden arvioinnissa.

Yksi testituloksista esiin nouseva seikka on, että syrjinnän vastaisessa työssä on nykyistä enemmän kiinnitettävä huomiota siihen, että tutkimustulokset osoittavat syrjinnälle alttiiden ryhmien sosioekonomisen aseman olevan merkittävä vaikutustekijä.. Tutkimustulokset myös tuovat selkeästi esiin uhritutkimusten heikkouden, joka johtuu tutkittavien subjektiivisesta syrjinnän määritelmästä.

Tutkimuksen keskeisin tulos on, että romanit ja maahanmuuttajat kohtaavat etnistä syrjintää asunnon haussa, mutteivät siinä määrin kuin olemassa olevat tutkimus- ja viranomaisaineisto antoivat olettaa. Tämän tutkimusten mukaan maahanmuuttajat kohtaavat etnistä syrjintää asunnon haussa noin 15 prosentissa ja romanit noin 16 prosentissa hakutilanteita.

Romanit ja maahanmuuttajataustaiset kohtasivat prosentuaalisesti eniten etnistä syrjintää ottaessaan yhteyttä vuokra-asuntoja välittäviin yrityksiin sähköpostitse. Yksi varteenotettava tulkinta tälle on, että ennakkoluulot ja stereotyyppiset käsitykset vähemmistöistä vaikuttavat enemmän epäsuorassa tai "kasvottomassa" kontaktissa kuin suorassa yhteydenotossa, jossa suora valehteleminen ja tekosyiden keksiminen on hankalampaa. Toisaalta on mahdollista, että välittäjät toimivat syrjivästi toimeksiantajan ohjeistuksesta. Suorassa puhelinkontaktissa romanit ja maahanmuuttajat kohtasivat vähemmän syrjintää kuin sähköpostiyhteydenotossa.